

Náhrada nákladů řízení při vypořádání spoluvlastnictví (5. 9. 2022)

Náhrada nákladů řízení při vypořádání spoluvlastnictví

Nedávným nálezem ze dne 5. 4. 2022, sp. zn. IV. ÚS 404/22, Ústavní soud potvrdil princip, že v případě řízení o vypořádání společného jmění manželů nebo o vypořádání spoluvlastnictví má být pravidlem nepřiznání náhrady nákladů žádnému z účastníků řízení.

V dřívější rozhodovací praxi obecné soudy zpravidla postupovaly podle principu procesního úspěchu zakotveného v § 142 odst. 1 občanského soudního řádu, přičemž při hodnocení úspěchu ve věci vycházely z toho, k jaké sporné skutečnosti bylo směřováno dokazování a jak byl spor řešen v rozhodnutí, se zohledněním celého průběhu řízení a závěrečných procesních stanovisek účastníků řízení a s případným přihlédnutím k tomu, zda ze strany účastníka nejde o zneužití jeho procesních práv.

Ústavní soud ve své judikatuře tuto rozhodovací praxi v minulosti v zásadě akceptoval, nicméně již v nálezu ze dne 10. 11. 2020, sp. zn. I. ÚS 262/20, prezentoval ústavně konformní výklad § 142 občanského soudního řádu v řízeních majících povahu tzv. iudicium duplex, spočívající na výše uvedeném principu nepřiznání náhrady nákladů žádnému z účastníků řízení. V aktuálním nálezu sp. zn. IV. ÚS 404/22 Ústavní soud tento ústavně konformní výklad potvrdil.

Řízení o vypořádání spoluvlastnictví jako tzv. iudicium duplex

V případě tzv. iudicium duplex se jedná o řízení, které může být zahájeno k návrhu kteréhokoli z budoucích účastníků, přes formální označení jsou všichni účastníci fakticky vzájemně v postavení odpovídajícím procesní pozici žalobce i žalovaného současně, nehledě na to, kdo žalobu podal; typickým příkladem je řízení o vypořádání spoluvlastnictví.

Jak uvádí Ústavní soud v aktuálním nálezu: „Řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví může být zahájeno na základě žaloby kteréhokoli spoluvlastníka, který se cítí být ve spoluvlastnictví nespokojen a nechce v něm setrvat. Nedohodnou-li se spoluvlastníci na zrušení a vypořádání spoluvlastnictví, má každý z nich právo obrátit se na soud s návrhem na zrušení a vypořádání spoluvlastnictví. Rozhodnutí nesetrvávat nadále ve spoluvlastnickém vztahu je svobodným rozhodnutím spoluvlastníka, jehož vlastnické právo je chráněno čl. 11 odst. 1 Listiny, ovšem stejnou měrou jako vlastnické právo kohokoli jiného, tedy i ostatních spoluvlastníků. Ze zásady, že nikdo nemůže být nucen ve spoluvlastnictví setrvat, a tedy účast spoluvlastníka nelze vynucovat proti jeho vůli, přitom vyplývá rovněž to, že žádný ze spoluvlastníků nemůže být sankcionován pro svůj návrh na oddělení ze spoluvlastnictví či na zrušení a vypořádání spoluvlastnictví (vyjma případů šikanózního návrhu, respektive případů zneužití práva). Zároveň platí, že nikoho nelze nutit k uzavření mimosoudní dohody (ať již se jí brání z objektivních, nebo subjektivních důvodů), ačkoliv je smírné vyřešení věci žádoucí. Soud není vázán návrhy účastníků na vypořádání spoluvlastnictví (§ 153 odst. 2 občanského soudního řádu), je vázán pouze zákonným pořadím jednotlivých možností vypořádání podle § 1143 a násl. občanského zákoníku (rozdělení věci, přikázání věci jednomu či více spoluvlastníkům za náhradu, nařízení prodeje věci ve veřejné dražbě). Volba konkrétního způsobu vypořádání je v konečném důsledku na úvaze soudu, účastník řízení nad ním fakticky nemá kontrolu. Svůj návrh soudu sdělit může i nemusí, v průběhu řízení jej může měnit [například podle výsledků provedeného dokazování, zejména znaleckého zkoumání např. k (ne)dělitelnosti nemovité věci], aniž by změna návrhu žalobce byla považována za změnu žaloby podle § 95 občanského soudního řádu, která by podléhala schválení soudu. Této povaze řízení o vypořádání spoluvlastnictví by pak mělo odpovídat i rozhodnutí o náhradě nákladů řízení.“

Náhrada nákladů řízení v řízení o vypořádání spoluvlastnictví

V řízení o vypořádání spoluvlastnictví lze o plném úspěchu ve věci ve smyslu § 142 odst. 1 občanského soudního řádu mluvit pouze tehdy, pokud soud zamítne návrh na zrušení spoluvlastnictví z důvodů uvedených v § 1140 odst. 2, věta druhá,

občanského zákoníku, tedy proto, že je zrušení spoluvlastnictví požadováno v nevhodnou dobu nebo jen k újmě některého ze spoluvlastníků.

V naprosté většině řízení o vypořádání spoluvlastnictví však soud spoluvlastnictví zruší a rozhodne o způsobu jeho vypořádání v souladu s § 1143 a násl. občanského zákoníku, přičemž není vázán návrhem žalobce ohledně konkrétního způsobu vypořádání. Procesní úspěch žalobce, a odpovídající procesní neúspěch dalších spoluvlastníků, proto dle Ústavního soudu nelze odvozovat od skutečnosti, že bylo vyhověno samotnému návrhu na zrušení spoluvlastnictví, ani od výsledného způsobu vypořádání spoluvlastnictví.

Způsob vypořádání spoluvlastnictví totiž nemusí být účastníky ani navržen a může být ponechán na úvaze soudu, případně návrhy účastníků mohou být formulovány jako eventuální a mohou být v průběhu řízení měněny. Procesní úspěch ve věci tak podle Ústavního soudu nelze posuzovat ani podle toho, co bylo mezi účastníky sporné a k čemu bylo vedeno dokazování, neboť soud by měl sám směřovat dokazování k prokázání skutečností potřebných pro ten ze způsobů vypořádání, který ve věci připadá v úvahu s ohledem na zákonnou posloupnost.

Navíc, jak konstatoval Ústavní soud v aktuálním nálezu: „žádná z procesních stran výsledkem řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví po finanční stránce neztrácí, obě odcházejí od soudu se stejnou majetkovou hodnotou (k okamžiku rozhodnutí ve věci), se kterou do něj vstoupily. Při rozhodování o náhradě nákladů řízení není možné vycházet ze zásady procesního úspěchu ve věci, nemohou-li účastníci řízení zcela svými procesními návrhy ovlivnit jeho výsledek. Žádnému z účastníků řízení taktéž nelze klást k tíži, že odmítá určitý způsob vypořádání spoluvlastnictví, ať už z objektivních nebo subjektivních důvodů, neboť to vyplývá z jeho ústavně zaručeného práva podle čl. 11 odst. 1 Listiny.“

Při rozhodování o nákladech řízení v řízení o vypořádání spoluvlastnictví by tak dle Ústavního soudu soudy neměly aplikovat § 142 odst. 1 občanského soudního řádu, ale měly by spatřovat u obou účastníků (u všech spoluvlastníků) částečný úspěch ve věci ve smyslu § 142 odst. 2 občanského soudního řádu a zásadně rozhodnout, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení.

Přesto však lze právo na náhradu nákladů v odůvodněných případech některému z účastníků přiznat podle § 142 odst. 3 občanského soudního řádu, např. v případě šikanózního výkonu práva, obstrukčního chování spoluvlastníka či nezájmu o konstruktivní vyřešení věci. Při posuzování by pak měly soudy přihlížet zejména k tomu, jaké bylo procesní chování a stanoviska jednotlivých účastníků v průběhu řízení či jaké bylo jejich jednání před zahájením řízení při snaze o zrušení spoluvlastnictví dohodou. V takovém případě ovšem musí soud přesvědčivě vyložit, proč je (výjimečně) namístež danému spoluvlastníku uložít povinnost hradit náklady řízení jinému spoluvlastníkovi.

Mgr. Juraj Greš, advokát

Muzikář & Partners, advokátní kancelář Brno